

חיי שרה ב

און איז מבאר: „יל יש ג' בחי' תשובה המגיעים במל' בז"א בבינה כמ"ש בלקו"ת בד"ה מה טובו ע"ש [אז עס איז דא א דרגא אין תשובה וואס ענינה איז „סור מרע"⁹, וואס זי איז מגיעה במלכות; ס'איז דא א העכערע דרגא אין תשובה וואס איר ענין איז „ועשה טוב"¹⁰ — ומגיעה בז"א; און ס'איז דא נאך א העכערע תשובה וואס ענינה איז „בקש שלום"¹⁰ (לימוד התורה) — ומגיעה בבינה]. זהו בשעתא במל' הנק' שעה, בימא בז"א הנק' יום, ברגע בבינה".

ב. בהשקפה ראשונה זעט אויס, אז לויטן ביאור פון טאטן ווערט מיט די דריי לשונות „בשעתא בימא ברגע" בעיקר געמיינט (ניט צו באצייכענען די דריי פארשידענע שיעורים אין זמן בפשטות, נאך) די דריי מדריגות אין תשובה ווי זיי זיינען מרוזם אין „שעתא (מל') „יומא" (ז"א) און „רגע" (בינה), און דערפאר איז רעכט וואס זיי שטייען אין זהר מיט דעם סדר, ווייל דאס איז לפי סדר המדריגות מלמטלמ"ע.

ס'איז אבער ניט גלאטיק אזוי צו לערנען, ווייל ס'איז דאך אין ענין יוצא מדי פשוט; ובמילא דארף מען אג' נעמען, אז די דריי תשובות הנ"ל — וואס זיינען „מגיעים במל' בז"א בבינה" — איז יעדערע פון זיי פארבונדן מיט דעם באשטימטן זמן כפשוטו: די תשובה פון „סור מרע" וואס איז מגיעה במל' — טוט זיך אויף „בשעתא חדא"; די העכערע דרגא אין תשובה, „ועשה טוב", וואס איז מגיעה בז"א — אין דעם

א. אין זהר בפרשתנו איז מבואר איינע פון די מעלות פון בעלי תשובה אויף צדיקים (גמורים): ביי צדיקים (גמורים) איז די עבודה בעל' בסדר והדרגה מיום ליום, מדרגא לדרגא (ווי עס שטייט בפרשתנו¹, ואברהם זקן בא בימים גו", ועד"ז בהפטרות השבועי „והמלך דוד זקן בא בימים גו"), ביז זיי קומען צו בעבודתם צו תכלית הקירוב והדביקות בהקב"ה; משא"כ בעלי תשובה איז „בשעתא חדא בימא חדא" ברגע' חדא קריבין לגבי קב"ה".

שטעלט זיך אויף דעם דער טאטע אין זיינע הערות, און פרעגט: „לכאורה הוא שלא על הסדר, כי הול"ל יומא שעתא רגע, שכ"א רבותא מחבירו, בדרך לא זו אף זו. גם אם די ברגע חדא לאיזה צורך אמר שעתא ויומא?"

(1) וז"א קטש, א ואלך.

(2) כד, א.

(3) מלכים א, א. וראה מפרשי הזהר שם.

(4) ולהעיר מלשונות חז"ל גבי תשובה: יש קונה עולמו בשעה אחת (ע"ז יו, א); יפה שעה אחת בתשובה כ" (אבות פ"ד מ"ז); שוב יום אחד לפני כ" (אבות פ"ב מ"י). וראה לקמן הערה 8.

(5) כ"ה בכמה דפוסי זהר „ברגע" (וכן הועתק בלקולוי"צ דלקמן), אבל בכריכ דפוסי הזהר (וכן הועתק באור יקר, באור החמה, ובכ"ח) „ברגעא" — ועפ"י מתאים ל„חדא" שלאחריו ול„שעתא" וכ"י שלפניו.

(6) ולהעיר מתרגום לתשא (לג, ה) „שעה חדא".

ובתיב"ע: „שעה חדא קלילא". וראה לקמן הערה 8.

(7) לקולוי"צ (לזח"א) ע' פא.

(8) שעה (בלשון חכמים) ורגע — שני פ"י להם (ובכל מקום לפי ענינו): משך זמן מסויים או זמן קצר (בערך הענין וכמו ברגע קטן עזבתך (ישעי' נד, י)), אבל במחז"ל זה שהובא ג' שיעורי זמן ביחד — ודאי הפ' דכ"א שיעור מסויים.

(9) בלק עג, ב ואלך.

(10) לשון הכתוב — תהלים לד, טו.

שטימט עס, וואס די העכערע מדרגה („זא“) ווערט אנגערופן „יומא“, און די נידעריקע דרגא (מלכות) — „שעתא“, בעת אז „יומא“ איז א לענגערער שיעור זמן (ובמילא מער אראפגעטראגן אין זמן און ווייטער פון למעלה מהזמן) ווי „שעתא“?

ג. וועט מען עס פארשטיין בהקדם וואס אין „קיצור“ און „אריכות“ (אין אן ענין שכלי) — ווער פון זיי איז „העכער“ — געפינט מען לכאורה פנים לכאן ופנים לכאן:

קיצור האט אין זיך א יתרון לגבי אריכות, ווי דער רמב"ם¹⁴ שרייבט בנוגע צו דברי המשנה, אז זיי זיינען מסודר אין אן אופן פון „דבר קצר וכולל ענינים רבים“, משא"כ גמרא, וואס לשונה באריכות: אזוי ווערט אויך גע-זאגט¹⁵ בנוגע צו אחרונים (לגבי ראשונים) אז דרכם לפרש. בסגנון אחר: ווי די סברא שכלית שטייט במקורה, איז זי (מער) בקיצור, און די אריכות קומט בשעת מען דארף זי אראפטראגן פון איר מקור צו מדרגת המקבל (פון משנה אין גמרא און פון גמרא צו לומדים ומחברים שלאח"ז):

14) הקדמה לפיה"מ ד"ה אחרי כן ראה להסתפק.
15) ראה ספרי הכללים (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות כד. ועוד) — ע"פ ב"י לטויו"ד סרי"א ד"ה ומ"ש ואף אם תטבול: „דכתראה הוא . . . הזה ל"י לפרש.“
ובכ"מ. וראה מכתב הנדפס בהקדמה לחוס' הרי"ד למס' שבת (ברוקלין, תשכ"ב).

ספירות למעלה הוא משום שלמטה כל נקודה היא בעלת שלש קוטרס וכ"א כלול מג' ועם המקום הסובלם הוא עשר — והיאך י"ה המסובב הכרח אל צורת מציאות סיבתו — והתירוצ ע"פ הנ"ל, כי תכלית האצילות היא בשביל עוה"ז (וראה גם ד"ה באחי לגני חשי"ד ס"ה — לענין מספר תרי"ג) — אבל אינו כי אין גדר תחתון וגשם מכריח שיהי עשר ולא פחות או יותר.
וראה בארוכה לקו"ש חלק ל בראשית (תשמ"ז).

זמן פון „יומא חדא“; און די העכסטע דרגא — „בקש שלום“ (תורה), וואס איז מגיעה בבניה — א „רגע חדא“.

דארף מען פארשטיין:

דאס וואס א בעל תשובה איז „מיד עאל ואתדבק ב' בקב"ה¹¹, איז ווייל די תנועה פון תשובה איז בעצם תכונת העכער פון סדר והדרגה — זייענדיק פריער אין א מצב לא-טוב גייט ער דורך תשובה איבער בדרך קפיצה ודילוג מן הקצה אל הקצה (פון א מצב הפכי — צו קיום התומצ' ודביקות בהקב"ה); און וויבאלד אז דאס קומט פון אזא תנועה אין נפש וואס איז נישט מוגבל אין סדר והדרגה, דעריבער איז דאס נישט פאר-בונדן מיט א משך זמן, נאר „מיד עאל ואתדבק כו“.

לפי זה איז אבער נישט פארשטאנדיק: ווי קומט עס אז די העכערע דרגא פון תשובה, „ועשה טוב“ (וואס קומט דורך א טיפערע התעוררות תשובה), זאל יע זיין פארבונדן מיט א המשך בזמן?

עד"ז איז די שאלה אויך בנוגע די ספירות למעלה: ס"איז ידוע¹², אז אלע ענינים שבעוה"ז ווערן נמשך ונשתלשל (ובמילא זיינען זיי בדוגמא) פון די עולמות שלמעלה (נאכמער: די כוונה ותכלית פון די „עולמות העליונים“ איז — „עולם הזה התחתון“¹³) — איז ווי

11) לשון הזהר שם (ע"ב) בסיום הענין. וראה קדושי (מט, ב): שמא הרהר תשובה.
12) ראה תניא רפ"ג: שנשתלשלו מהן.
13) תניא פל"י. וראה הקדמת הת"ז (י, א): אנת הוא דאפיית כי לאנהגא בהון עלמין. וראה גם פירוש שער טעם האצילות פ"ז. שער מהות והנהגה פ"ב. ד"ה ת"ר נ"ח תרמ"ג. מצותה משתקע תרע"ח. ובכ"מ.

י) לכאור' אפ"ל דע"פ המבואר במקומות הנ"ל (בחסידות) מתורץ מה שהקשה בפרדס (שער טעם האצילות פ"א) על האומרים שטעם מספר עשר

לאידך גיסא, זאגן חז"ל¹⁶ „לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה", וואס טעם הדבר בפשטות איז¹⁷, ווייל דער תלמיד וועט ניט קענען אויפנעמען די אריכות ומרחב השכל והענין; דערפאר דארף מען איבערגעבן דעם תלמיד נאר א קיצור דברים, וואס איז מתאים צו זיינע כלי ההשגה — ד.ה. אז דער קיצור איז פארבונדן מיט דעם תלמיד'ס זייענדיק למטה לגבי הרב.

ד. וי"ל דעם ביאור בזה, אז עס ווענדט זיך וועגן וועלכער מדריגה עס רעדט זיך:

ווען דער מדובר איז וועגן דעם יחס צווישן צוויי „וועלטן", מדריגות בהבנת שכל וואס איינע איז א סך העכער פון דער צווייטער — ווי דער חילוק צווישן (בעלי ה)משנה וגמרא, גמרא און ראשונים, ראשונים און אחרונים, וכיו"ב — איז וואס העכער דער שכל געפינט זיך אלץ מער בקיצור איז דער אופן ווי ער שטייט דארט¹⁸, ווייל דארט איז די

16 פסחים ג, ב. חולין סג, ב.

17 ראה לקו"ת (בשלח א, א), ביאוריהו (עו, ד), ביאוריהו להצ"צ (ע' שסג"ד) ובכ"מ (ע"פ רמב"ם הל' דיעות פ"ב ה"ד) — שבמארו"ל זה מדבר על דרך קצרה הכוללת את כל האריכות (כמו לשון המשנה). ומובן שאין זה בסתירה לפירוש הפשוט, כי"א הוספה שביחוד עם זה צ"ל קיצור הכולל את כל האריכות. וראה אוה"ת שלח כרך ו' ע' א'תשעט. המשך תרס"ז ע' תא.

18 ולהעיר וע"ד „מעשה דבעש"ט שצפה והשיג ב"ה מה שה' אח"כ כידוע . . . (כ"י) היתה עליית נשמתו . . . בהיכלות דיצירה . . . שם יוכל להיות נכללים ט"ו שנים בסקירה אחת" — דרמ"צ גט, א. וראה בהערות שם (רב, ב ואילך). וראה ביאוריהו להצ"צ ע' רנח. שה"מ תקס"ה ע' ש"א, של (ולהעיר משינוי הנוסחאות בין מקומות אלה).

ולהעיר מהמבואר בדרושי חסידות ובפרט בפשטתנו (ביאוריהו קלא, ד. תו"ח קטו, ד. וראה ספר הערכים חב"ד (כרך ד) ערך אורות דספירות ביחס לכלים ס"ו. ושו"נ) — שלמעלה יותר הכלים מועטים יותר.

עצם סברא בגילוי (מ'זעט גלייך דעם אמת¹⁹); און וואס נידעריקער ס'איז די מדריגה וואו דער שכל געפינט זיך, מוז די זעלבע סברא אַנקומען צו מער ביאור ואריכות, כדי מ'זאל דאס קענען פארשטיין.

[וי"ל אז עד"ז זעט מען עס אין דעם פארגלייך פון שמיעה און ראי': די זאך וואס מיטן חוש הראי' זעט מען כולו „כהרף עין", דארף דויערן אן אריכות הזמן צו אויפנעמען די זעלבע זאך דורך הערן בחוש השמיעה].

משא"כ ווען מ'רעדט אין דער זעלבער „וועלט", איז היפך הדברים: א „העכערע" (טיפערע) סברא דארף אַנקומען צו מער אריכות בכדי צו אַרויסצוברענגען און פארשטיין איר העכערקייט (טיפקייט): און א סברא פשוטה יותר איז מען מסביר בקיצור יותר — מצד פשטות הסברא זיינען גענוג ווייניקער ווערטער פון הסברה²⁰. אזוי איז אויך אין די אויבן-געבראכטע דוגמאות:

אין דער (מדריגה, אין דער) „וועלט" פון משנה לגבי גמרא ווערן די סברות עמוקות אַרויסגעבראכט בקיצור (בערך הגמרא); אבער אין „וועלט" פון גמרא גופא (וכיו"ב) זיינען די סברות עמוקות באריכות יותר און די סברות פשוטות — מער בקיצור.

ה. דערפון וועט מען פארשטיין אויך בעניינן:

19 ראה גם המכתב דלעיל הערה 15.

20 ועד"ז בהשפעת השכל מרב לתלמיד, שנמשכת בזה רק הפשטות שבהשכל — ולכן ה"ה בלשון קצרה [משא"כ, מרב המשפיע השכלה לב' תלמידים א' חכם וא' תם, שמה שהחכם מבין בדיבור אחד יצטרך התם ריבוי דברים] (דרמ"צ קיד, ב. ועד"ז בכ"מ) — כי מכיון שלגבי התם ה"ז שכל עמוק לפיכך צריך „ריבוי דברים".

דערפאר איז דאס אין תכלית הקיצור (בזמן) — „רגע“; משא״כ די ספירות פון זײַא און מלכות וואָס האָבן אַ שייכות צו עולמות (עולם המדות)²², זײַנען „יומא“ און „שעתא“ (אריכות — ניט „רגע“).

אַבער וויבאַלד אַז אין די ספירות גופא (עולם המדות) איז זײַא העכער פון מלכות, דעריבער ווערט זײַא אנגערופן „יומא“ און מלכות „שעתא“, כנ״ל.

ו. לויטן ביאור הנ״ל פון טאַטן, אַז די דריי לשונות אין זהר זײַנען מרמז אויף די דריי דרגות הנ״ל שבתשובה — קען מען מבאר זײַן (ע״ד החסידות) אויך די גירסא פון רמ״ק²³, אַז אין דעם מאמר הזהר זײַנען פאַראַן פיר לשונות — דרגות: „בשעתא חדא ביומא חדא בזמנא“²⁴ חדא ברגעא חדא:

אין לקו׳ דאָרט²⁵ איז מבואר, אַז הגם בכללות זײַנען דאָ דריי דרגות אין תשובה — איז אַבער בפרטיות פאַראַן נאָך אַ פערטע העכערע דרגא, וואָס איז מגיעה אין ספירת החכמה (ובעבודה איז דאָס דער ענין פון „קדש עצמך במותר לך“²⁶).

ויש לומר, אַז די פערטע דרגא איז מרומז אין דעם פערטן לשון וואָס קומט

בכללות²⁷ זײַנען די דריי דרגות הנ״ל אין תשובה איינגעטיילט אין צוויי: די צוויי דרגות הראשונות זײַנען אין סוג פון תשובה תחאה, די דריטע דרגא — תשובה עילאה; און אַזוי איז אויך אין פשטות הדברים: די תשובות „סור מרע ועשה טוב“ זײַנען ביידע אין עולם המעשה (עשי ושלילת העשי), די דריטע תשובה — „בקש שלום“ — איז לימוד התורה, אין עולם המוחין.

און דעריבער: די תשובה וואָס איז שייך צו מוחין איז בקיצור יותר „ברגע חדא“, ווייל אין דעם (העכערן) עולם השכל שטייען די ענינים בגלוי יותר, דעריבער דאַרף מען ניט אַנקומען צו אריכות:

משא״כ די צוויי תשובות, וואָס זײַנען אין עולם המעשה, איז אין זיי להיפך: די תשובה פון „ועשה טוב“, וואָס זי איז אַ העכערע דרגא, נעמט אַ לענגערן משך זמן, „יומא חדא“ (ע״ד ווי די סברות עמוקות שבגמרא וואָס ביי זיי פאָדערט זיך מער אריכות); משא״כ די נידע-ריקערע דרגא פון „סור מרע“, נעמט ניט מער ווי „שעתא חדא“ (ע״ד ווי די סברות הפשוטות שבגמרא וואָס ביי זיי איז מספיק אַ הסברה קצרה) —

ולהעיר אַז אַזוי איז דאָס אויך בפשטות, אַז אויף טאַן (״ועשה״) אַ מעשה בפועל דאַרף מען האָבן אַ (לענגערן) שיעור זמן, משא״כ שלילת העשי׳ (״סור מרע״).

אַזוי איז אויך אין ספירות למעלה: ספירת הבינה, וואָס איז (עולם המוחין) — העכער פון עולמות²², ווערט אנגערופן „רגע“, ווייל דער אור אלקי איז דאָרט מאיר בתכלית הגילוי און

(23) כן משמע מהביאור שהובא ממנו באור החמה כאן (וכיח באור יקר — ירושלים תשל״) ש״י הלשונות הן לנגד ד׳ חלוקי כפרה, והלשון „זמנא“ הוא כנגד „יסורי ממרקין“ (זמן היסורין). וכיח בנוסח הזהר הנדפס עם האור יקר (שם).

אבל להעיר שבהר לפניו שם: „ולא אתקריב אברהם בימא חדא או בזמנא חדא“. ולפי זה אולי י״ל שאין זו גירסא אחרת, אלא — פירוט לשון זה שנכתב רק בצד השלילי (באברהם, שאינו דומה לבעת).

(24) בדפוס ירושלים הנ״ל „זמנא“ — ולכאורה הוא ט״ס (״וצ״ל „בזמנא“).

(25) שם עה, א ואילך.

(26) ראה אוה׳ת וארא ע׳ קפה. ע׳ בתקצו. וראה לקו׳ש חיים ע׳ 399 ואילך. ובכ״מ.

(21) ראה בכ״ז לקו׳ת שבהערה 9.

(22) ראה ס״מ תשי״ח ע׳ 273. ובכ״מ.

דרגות אין תשובה — ווייל חכמה ובינה זיינען, תרין רעין דלא מתפרשין²⁷, במילא ווערט די פערטע דרגא נכלל אין דער דריטער,

וועט אויך זיין מובן פארוואס לפי הגירסא הנפוצה והרגילה אין זהר זיינען דא נאָר דריי לשונות, ווייל בדרך כלל רעדט מען וועגן ג' בחינות תשובה, כנ"ל;

וויבאלד אָבער אַז לפעמים רעכנט מען יע די פערטע דרגא אין תשובה, דעריבער איז אויך פאָראַן אַ גירסא, וואָס איז מפרט אויך די דרגא אין תשובה — שלימות התשובה.

(משיחת מוצאי ש"פ חיי שרה תשל"ט)

צו אין זהר לגירסת הרמ"ק — בזמנא חדא²⁸: הגם אַז רגע' איז לכאורה דער קלענסטער חלק אין זמן, איז אָבער פאָרט דאָ די שאלה ותשובה וכמה רגע — אחד מחמשת כו' רגע כמימרא, אַרויסריידן דריי אותיות²⁹, עס האָט אַ געוויסן שיעור³⁰; משא"כ, זמנא חדא' איז נישט מגדיר קיין שום שיעור זמן, דאָס דריקט נאָר אויס די עצם מציאות פון זמן³¹.

און לויטן המשך הביאור בלקו"ת שם³², אַז אַעפ"כ ווערט בפירוש ובגלוי ברוב המקומות גערעדט נאָר וועגן דריי

(27) ברכות ז, א ובתודיה שאלמלי.

(28) ראה רמב"ם הל' קידוש החודש רפ"י.

(29) ידועה השקו"ט בגדר התחלקות הזמן (ראה מו"נ ח"א פ"ג הקדמה הג'. ועוד. מפענח צפונות פ"ג ס"ג ואילך. ושו"נ) אבל אינו שייך לנדרד, כמובן.

(30) ראה זח"ג ד, א.

חיי שרה ג

דארף מען פארשטיין: ווי איז שייך צו פארגלייכן (אפילו די זעלבע מעלה ווי זי איז בא) אליעזר עבד אברהם צו משה ושלמה?

די תמי' איז נאך גרעסער (ווי מפרשים פרעגן):

דער גענה במענה פיר' ביי תפלת אליעזר איז געווען מיט א יתרון (גיכער) אויף די תפלות משה ושלמה: בא אליעזרין שטייט, ויהי הוא טרם כלה לדבר' — ער איז גענה געווארן נאך איידער ער האט געענדיקט זיין תפלה, משא"כ ביי משה ושלמה איז דאס גע-ווען בגמר תפלתם: ויהי ככלותו לדבר', וככלות שלמה להתפלל' — קומט אויס, אז ס'איז דא אן עילוי בא אליעזרין לגבי משה ושלמה??

אויך דארף מען פארשטיין: אויב דאס איז מצד דער מעלה פון די מענטשן, פארוואס איז גענו במענה פיהם גע-ווען נאר ביי זיי און ניט בא אנדערע?

ע"כ צריך לומר, אז דער ענין וואס די ג' גענו במענה פיהם איז פארבונדן ניט (אזויפיל) מיט דער מעלה פון די מתפללים, נאר (בעיקר) מיטן תוכן התפלות¹⁰.

(8) נזר הקודש הארוך (יעסניץ, תע"ט) לביר שם. וראה מדרש שכל טוב עה"ט.

(9) ראה גם נזחיק הקצר שם.

(10) להקיר ממדרש הגדול כאן שממשיך: ולא אלו בלבד אלא כל הצדיקים הן נענין מיד, דכתיב (ישעי' סה, כד) והי' טרם יקרא ואני אענה. וכן דוד אומר... שמע קולי עד שלא אציא שיחי. אבל מזה

(*) וראה לקמן בפנים טע"ב ב שהרמב"ם כתבו במעלת הבעית, והביא ע"ז את הפסוק ויהי טרם יקראו גו"י. וראה לקמן הערה 20.

א. אויפן פסוק, ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת, ברענגט דער מדרש² דעם מאמר פון רשב"י שלשה הם נענו במענה פיהם, אליעזר עבדו של אברהם ומשה ושלמה, אליעזר ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת, משה דכתיב ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה וגר', שלמה דכתיב וככלות שלמה להתפלל אל ה' והאש ירדה מן השמים גו"י.

פון פשטות לשון המדרש איז משמע לכאורה, אז דער ענין וואס גענו במענה פיהם איז פארבונדן מיט דער מעלה אישית פון די אויסגערעכנטע שלשה.

און וויבאלד אז בא די דריי איז איין און דער זעלבע שכל, גענו במענה פיהם, ובפרט אז דער מדרש איז דאס מדגיש שלשה הם (גענו במענה פיהם) — מ'איז כולל אלעמען צוזאמען, איז מובן, אז ס'איז דא א צד (מעלה) השווה אין די אלע דריי.

(1) פרשתנו כד, טו.

(2) ביר פ"ט, ד. ליש פרשתנו רמז קח. הובא גם — בשניינים — במדרש לקיט, שכל טוב, מדרש הגדול.

(3) כיה בביר שלפנינו, ובכ"מ. ובביר הוצאת תיאודור-אלבק, ר' שמעון. וראה ש"ג שם. וראה לקמן הערה 22.

(4) קרח טז, לא.

(5) דה"ב ז, א.

(6) כיה בביר שלפנינו, ובדה"י שם: וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים. ולולא דמסתמינא גיל שנשתרבה מהפסוק במלכ"ס א, ה, נד. ובי"ש ליתא. אל ה'. ובביר הוצאה הגיל הגירסא כבדה"י.

(7) ראה יפ"ת (ובהארוך) ונזר הקודש לביר שם.